

الگویابی ساختار قدرت در بین کشورهای عضو اکو

ابراهیم رومینا*

استادیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس

عبدالرحمن اسفندیاری

دانشجوی کارشناسی ارشد ژئوپلیتیک، دانشگاه تربیت مدرس

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۵/۳۱ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۶/۱۲/۱۹

چکیده

از عوامل اساسی در تعیین سطح قدرت ملی کشورها، محاسبه وزن ژئوپلیتیکی آنها است. چنانچه کشورهای یک منطقه جغرافیایی، فعالیت‌های خود را در قالب سازمانی منطقه‌ای تعریف کنند؛ الگوی روابط آنها تابع وزن ژئوپلیتیکی در سازمان منطقه‌ای تعریف می‌شود. اکو سازمانی منطقه‌ای است که با هدف‌های اقتصادی تشکیل شد. یکی از متغیرهای تأثیرگذار در روابط کشورهای عضو این سازمان، وزن ژئوپلیتیکی آنها است که به‌عنوان مسئله این پژوهش بررسی می‌شود. بر این اساس، پس از بررسی متغیرها و شاخص‌های مختلف، ۱۲۷ متغیر بر اساس روش تحلیل آماری انتخاب و در قالب شش عامل اقتصادی، سیاسی، فرهنگی - اجتماعی، سرزمینی، نظامی و علمی دسته‌بندی شده‌اند. محاسبه مجموعه امتیازهای این عوامل، بیانگر میزان و سطح قدرت و تعیین جایگاه کشورهای عضو آن در سطوح مختلف محلی، منطقه‌ای و ساختاری است. با جمع امتیاز عامل‌های شش‌گانه، امتیاز نهایی این کشورها به‌دست آمد که نشان‌دهنده قدرت ملی آنها است. سپس با توجه به میزان قدرت ملی و وزن ژئوپلیتیکی کشورهای عضو سازمان اکو، ساختار قدرت منطقه‌ای ترسیم و جایگاه و رتبه هر کشور در این ساختار مشخص شد. نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد که قدرت‌های درجه اول در سطح منطقه‌ای ترکیه و ایران، قدرت‌های درجه دوم قدرت‌های فرعی منطقه‌ای قزاقستان و پاکستان، قدرت‌های درجه سوم ازبکستان، ترکمنستان، افغانستان و جمهوری آذربایجان، قدرت‌های سطح چهارم تاجیکستان و قرقیزستان، قدرت‌های ملی ضعیف‌شده‌اند که در سطح ملی با مسائلی روبه‌رو هستند.

کلیدواژه‌ها

اقتصاد، الگوی قدرت، سازمان اکو، سیاست، وزن ژئوپلیتیکی.

* E-mail: e.roumina@modares.ac.ir

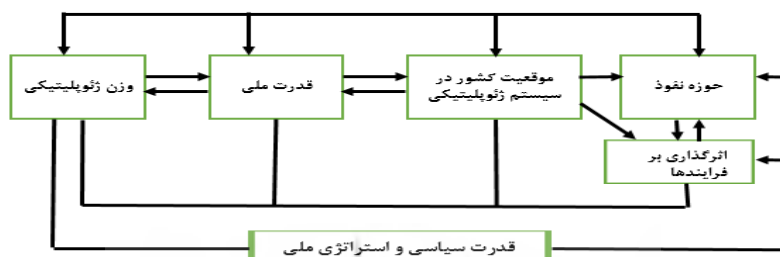
مقدمه

هر بازیگری در فضای جغرافیایی برای نفوذ ارزش‌های موردنظر خود تلاش می‌کند. این موضوع مستلزم داشتن وزن ژئوپلیتیکی است (Afshordi, 2002: 27). سنجش وزن ژئوپلیتیکی کشورها نیازمند محاسبه و ارزیابی مؤلفه و متغیرهایی در ابعاد مختلف است. محاسبه مجموعه امتیازهای این عوامل نشانگر میزان و سطح قدرت ملی و تعیین جایگاه کشورها در سطوح مختلف محلی، منطقه‌ای و ساختاری است (Zarghani, 2010: 152). با تعیین و بررسی وزن ژئوپلیتیکی می‌توان عواملی اعم از سلسله‌مراتب ژئوپلیتیکی، توازن ژئوپلیتیکی، چالش ژئوپلیتیکی، راهبرد ژئوپلیتیکی، انزوای ژئوپلیتیکی و بحران ژئوپلیتیکی را ارزیابی کرد و راهبردهای کاربردی مربوط به آن را نیز تعیین کرد.

وزن ژئوپلیتیکی کشورها عبارت است از برآیند نیروی عوامل مثبت و منفی مؤثر در قدرت ملی یک کشور. به بیانی جمع جبری عوامل قدرت ملی کشور را وزن ژئوپلیتیکی می‌گویند. وزن ژئوپلیتیکی با اعتبار ژئوپلیتیکی کشورها در نظام جهانی و منطقه‌ای رابطه مستقیمی دارد؛ یعنی هر قدر وزن ژئوپلیتیکی بیشتر باشد اعتبار عمومی آن کشور نزد دیگر نظام‌های جهانی بالاتر است (Hafeznia, 2013: 109). هر اندازه اعتبار بیشتر باشد به همان اندازه فرصت‌های جدید قدرت مرئی یا نامرئی برای اثرگذاری عینی و ذهنی بر فرایندها، تصمیم‌سازی‌ها، اقدام‌ها و رفتارها در مقیاس‌های مختلف محلی و همسایگی، منطقه‌ای و جهانی فراهم می‌آید و کشور می‌تواند به تدریج در جایگاه مدیریت و رهبری فرایندها و کنش‌های جمعی قرار گیرد و نقش سیاسی و بین‌المللی محوری ایفا کند (Nabavi, 2009: 195). وزن ژئوپلیتیکی مفهومی بنیادین در سرنوشت کشورها و فضاها و مکان‌های جغرافیایی و میزان اقتدار و قدرت بازیگری حکومت‌ها و دولت‌ها و نهادهای اجتماعی آن‌ها محسوب می‌شود (Zarghani, 2013: 55). سازمان منطقه‌ای اکو پس از تأسیس با فرازوفرودهای متعددی روبه‌رو بوده است. از دلایل آن، ناپایداری در ساختار و رهبری آن بوده، به گونه‌ای که نتوانسته است این سازمان منطقه‌ای را پویا کند (Omidi, 2006: 124). وزن ژئوپلیتیکی میان کشورهای سازمان اکو بسیار نوسان داشته است؛ در نتیجه قدرت ملی آن‌ها نیز از فرایندی پایدار پیروی نکرده است (Vosoughi and Others, 2012: 148).

ضعف در قدرت ملی موجب ضعف در رهبری و راهبری سازمان منطقه‌ای اکو شده است. هدف از این نوشتار ساختاریابی الگوی قدرت بین کشورهای عضو سازمان اکو است. بنابراین پرسش این نوشتار این است که الگوی قدرت در بین کشورهای عضو سازمان اکو چیست؟ این الگو می‌تواند در کنش‌های بین کشورهای این سازمان تعیین‌کننده باشد. در این نوشتار از مدل سنجش ماتریسی برای تعیین وزن ژئوپلیتیکی کشورها بر اساس شاخص‌های شش‌گانه، سیاسی، فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی، سرزمینی، نظامی و علمی استفاده شده است.

سپس بر اساس روش محاسبه چارک‌ها کشورهای عضو اکو در سطح‌های مختلف طبقه‌بندی شده‌اند. این نوشتار بر آن است تا با در نظر گرفتن شش معیار بنیادین و بررسی ۱۲۷ متغیر در سنجش قدرت ملی بر اساس تعیین وزن ژئوپلیتیکی، سطح قدرت ملی ایران و کشورهای عضو اکو را تعیین کند. مدل ۱، رابطه میان وزن ژئوپلیتیکی، قدرت، اثرگذاری و جایگاه کشور در نظام جهانی یا منطقه‌ای را تبیین می‌کند.

مدل ۱. رابطه وزن ژئوپلیتیکی و موقعیت کشورها

Hafeznia, 2013: 110

به‌طور کلی ارزیابی وزن ژئوپلیتیکی و قدرت ملی کشورها و طبقه‌بندی آن‌ها برای دستیابی به یک نظام قدرت منطقه‌ای با استفاده از مدل سنجش ماتریسی در حوزه جغرافیای سیاسی نوآوری دارد (Azami, 2007: 122). طراحی مدل سنجش وزن ژئوپلیتیکی و رتبه‌بندی کشورها بر اساس محاسبه چارک‌ها نیز از جنبه‌های جدید این نوشتار محسوب می‌شود. از سوی دیگر طراحی و آزمایش چنین مدلی برای سازمان منطقه‌ای چون اکو به‌نوبه خود نوآوری است.

روش پژوهش

روش گردآوری اطلاعات به‌شکل کتابخانه‌ای، فیش برداری، جدول، استفاده از داده‌های آماری و ترکیبی از منابعی چون کتاب، مجله‌ها، فصلنامه‌ها، منابع اینترنتی، آمار، اطلاعات مربوط به سایت‌های داخلی، خارجی و... داده‌ها و اطلاعات آماری مربوط به سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ است.

چارچوب نظری نوشتار

متغیرها و عوامل بنیادین قدرت ملی کشورهای عضو اکو را با توجه به منابع معتبر بین‌المللی که آمار و اطلاعات کمی دارد تعیین کرده؛ سپس به روش‌های آماری نمره داده و در قالب مدلی که متضمن جمع جبری متغیرهای قدرت است، کشورها بر پایه قدرت ملی آن‌ها رده‌بندی شده‌اند. بدین ترتیب امکان تشخیص موقعیت ژئوپلیتیکی دولت‌ها در نظام قدرت سازمانی و منطقه‌ای ایجاد شد که فرصت مناسبی را برای آگاهی کشورها از تغییرهای موقعیت خود در نظام منطقه‌ای کنش‌های سیاسی متناسب با آن فراهم می‌آورد (Hafeznia and Others, 2006: 49). بر این اساس تلاش شده، مهم‌ترین و تأثیرگذارترین متغیرها انتخاب شوند که ۱۲۷ متغیر در ابعاد مختلف است.

جدول ۱. عناصر شش گانه قدرت ملی

عامل ها	متغیرها
سیاسی	شاخص ثبات سیاسی، شاخص اثربخشی دولت، عضویت در سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای، شاخص فساد، تعداد کودتاها، حاکمیت قانون، کنترل فساد
نظامی	امتیاز شاخص قدرت، رسیدن به سن مناسب برای خدمات، رسیدن به سن نظامی سالانه، کارکنان خط مقدم فعال، نیروی ذخیره فعال، تانک، وسایل نقلیه زرهی، خودرو نظامی، توپخانه پشتیبان، سکوی پرتاب موشک، هواپیماها، هواپیمای آموزشی، بمب افکن، هواپیمای حمل و نقل، هلیکوپتر آموزشی، بالگرد، بالگرد تهاجمی، کل نیروی دریایی، ناوهای هواپیمابر، ناوچه، ناوشکن، رزم‌ناو، زیردریایی، دفاع ساحلی، کشتی مین‌گذار، نیروی انسانی نظامی، قدرت دریایی، بودجه دفاعی
علمی	اشتراک خطوط ثابت تلفن در هر ۱۰۰ نفر، داشتن دانش هسته‌ای، تعداد مقاله‌های ای‌اس‌آی، تعداد مقالات در زمینه نانو، تلفن همراه در هر ۱۰۰ نفر، تعداد تلویزیون به ازای هر ۱۰۰۰ نفر، کاربران اینترنت (درصد از جمعیت)
اجتماعی فرهنگی	جمعیت، جمعیت سنی بین ۲۵ تا ۵۴، نرخ رشد جمعیت، نرخ تولد ۱۰۰۰ جمعیت، نرخ مرگ ۱۰۰۰ جمعیت، نرخ مهاجرت خالص ۱۰۰۰ جمعیت، جمعیت شهری، نرخ شهرنشینی، نسبت جنسی در هنگام تولد، نرخ مرگ و میر مادران ۱۰۰،۰۰۰، نرخ مرگ و میر کودکان ۱،۰۰۰، امید به زندگی در بدو تولد، نرخ باروری کل، میزان شیوع بارداری، مخارج بهداشتی، تراکم پزشکان ۱،۰۰۰، تراکم بستر بیمارستان ۱،۰۰۰، جمعیت محروم از آب سالم، دسترسی نداشتن مرکز بهداشت، متوسط سن مادر در هنگام تولد اول، میزان شیوع ایدز در بزرگسالان، هزینه آموزش و پرورش، سوادآموزی، نرخ بیکاری، جوانان سنین ۱۵ تا ۲۴، قتل در هر ۱۰۰۰ نفر، نیروی کار، نرخ بیکاری، جمعیت زیر خط فقر، تعداد پناهندگان، شاخص توسعه انسان، تعداد مدال المپیک، پیشرفت اجتماعی
اقتصادی	واردات، تراز تجاری، ذخایر ارز و طلا، بدهی خارجی، سهام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در داخل کشور، سهام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در خارج از کشور، تولید برق: کیلووات ساعت، مصرف برق کیلووات ساعت، صادرات برق کیلووات ساعت، تولید نفت خام برحسب بشکه در روز، ذخایر اثبات شده نفت خام، صادرات فراورده‌های نفتی تصفیه شده برحسب بشکه/روز، ذخایر اثبات شده گاز طبیعی برحسب متر مکعب، صادرات گاز طبیعی برحسب متر مکعب، تولید گاز طبیعی برحسب متر مکعب، صادرات، تولید ناخالص داخلی، تولید ناخالص داخلی نرخ رشد واقعی، درآمد سرانه، سرمایه‌گذاری در سرمایه ثابت، صادرات محصولات و خدمات، واردات کالا و خدمات، نرخ رشد تولید صنعتی، توزیع درآمد خانواده شاخص جینی، درآمد، هزینه‌ها، مالیات و درآمد، مازاد بودجه، بدهی عمومی، نرخ تورم، میزان پیشرفت اقتصادی در ۵ سال، مصرف غلات نسبت به تولید، تغییر سالانه در رشد، تولید ناخالص داخلی، انتشار دی‌اکسید کربن از مصرف انرژی میلیون تن
سرزمینی	وسعت، وسعت خاکی، وسعت آبی، مرز زمینی، مرز آبی، تراکم نسبی جمعیت به مساحت، شاخص مرز به جمعیت، قرارگیری در کنار تنگه، تعداد همسایگان، محصور در خشکی، نظام حمل و نقل هوایی ملی، موجودی از هواپیما، فرودگاه‌ها با باند آسفالت شده، فرودگاه، خطوط راه‌آهن، جاده آسفالت، ناوگان بازرگانی، بندرها و پایانه

Source: Authors.

با توجه به تنوع و تعدد عوامل و متغیرهای استفاده‌شده، برای سنجش آن‌ها بنا به مورد و ضرورت از روش محاسبه مقادیر مطلق، مقادیر نسبی و روش ترکیبی ابداعی (قراردادی) استفاده شده است. برای محاسبه و یکسان‌سازی همه مقادیر از روش سهم درصد متغیرها برای کل کشورهای عضو سازمان اکو استفاده شده است؛ یعنی مجموع متغیرهای کل کشورهای منطقه محاسبه و درصدی را که هر یک از کشورها به خود اختصاص داده‌اند همان امتیاز کشور محسوب شده است. در روش امتیازدهی قراردادی، متغیرهایی که خود منفی هستند مانند میزان رشد اقتصادی در ۵ سال همان مقدار منفی و عواملی مانند تعداد کودتا که جزو مقادیر نسبی هستند؛ اما وجود آن‌ها یک ضعف تلقی می‌شود را به تعداد کودتا یک امتیاز منفی داده شده است. برای نمونه ایران با ۴ کودتا امتیاز ۴- دارد. در متغیرهایی که وجود آن‌ها منفی است؛ اما عدد منفی ندارند بعد از محاسبه، آن‌ها را به صورت منفی درآورده‌ایم مانند نرخ تورم. نمونه: نرخ تورم ایران ۲۴/۰۹ است را به صورت ۲۴/۰۹- درآورده‌ایم که میزان منفی بودن این عوامل برای قدرت ملی یک کشور بررسی می‌شود (Azami, 2007: 123).

امتیاز بدهی‌های خارجی، هر مقداری که بنا بر اصول سنجشی بالا به دست آمد را منفی قرار داده‌ایم. مقادیری مانند جمعیت زیرخط فقر، قتل، شیوع ایدز، نرخ مهاجرت و... امتیاز به دست آمده منفی قرار داده شده است. در متغیر مصرف غلات مازاد تولید داخلی را مثبت و میزان واردات را منفی در نظر گرفته‌ایم. نمونه: قزاقستان مازاد تولید دارد یعنی بیش از مصرف داخلی تولید می‌کند که این عامل را نمره مثبت داده‌ایم. برخلاف ایران که علاوه بر تولید داخلی واردات غلات دارد و این یک ضعف برآورد می‌شود.

در اندازه‌گیری امتیاز متغیرها به ماهیت آن‌ها توجه شده است؛ یعنی برای مواردی که نقش مثبت در قدرت ملی دارند امتیاز مثبت در نظر گرفته شده است و برای مواردی که نقش منفی ایجاد می‌کنند امتیاز منفی مورد نظر بوده است. سپس بر اساس میزان امتیاز کشورها بر اساس محاسبه سهم چارک بدین صورت برای رتبه‌بندی قدرت ملی کشورهای عضو اکو از روش چارک‌گیری استفاده شده است. بدین صورت که ۲ عدد وسط را انتخاب کرده‌ایم و از آن‌ها میانگین گرفته‌ایم که عدد ۹۴۵/۵ به دست آمد. سپس اعداد بیشتر از ۹۴۵/۵ را جمع و میانگین آن‌ها را حساب کرده‌ایم که عدد ۲۰۶۸/۶۹ به دست آمده است. در نتیجه کشورهایی که امتیاز مثبت آن‌ها بیشتر از این عدد است قدرت با برد منطقه‌ای هستند.

سپس اعدادی که بین ۹۴۵/۵ و ۲۰۶۸/۶۹ است را جمع کرده و میانگین آن‌ها را حساب کرده‌ایم که عدد ۱۳۸۰/۳۵۷ به دست آمده است که نشان می‌دهد که کشورهایی که امتیاز مثبت

آن‌ها بیشتر از ۱۳۸۰/۳۵۷ و کمتر از ۲۰۶۸/۶۹ است قدرت‌های فرعی منطقه‌ای هستند. سپس میانگین امتیازهای ۹۴۵/۵ را حساب کرده‌ایم که عدد ۷۰۶/۱۳۳۲ به دست آمده است. کشورهایی که امتیاز آن‌ها بین ۹۴۵/۵ و ۷۰۶/۱۳۳۲ است کشورهایی هستند که قدرت با برد ملی دارند. در آخر کشورهایی که امتیاز آن‌ها کمتر از ۷۰۶/۱۳۳۲ است که قدرت‌های ملی ضعیف شده هستند که در سطح ملی هم قدرت کنترل و حکم‌فرمایی ندارند را سطح‌بندی کردیم. کشورهایی که بیشترین امتیاز را داشته باشند، به‌عنوان قدرت اول منطقه و سایر کشورها بر اساس امتیاز در رده‌های بعدی قرار می‌گیرند. با توجه به تنوع و تعدد عوامل و متغیرهای سنجش قدرت ملی کشورها و قابل‌سنجش آماری نبودن بعضی از آن‌ها بنا به ضرورت ما ۱۲۷ متغیر بنیادین را در ۶ عامل انتخاب و دسته‌بندی کردیم، سپس به سنجش آن‌ها پرداختیم. برای بررسی وزن ژئوپلیتیکی، ۶ عامل پایه که شامل عوامل اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، سرزمینی، نظامی، سیاسی و علمی وجود دارند که هرکدام از این عامل‌ها خود متغیرهای متعددی دارند (Hafeznia, 2013: 109).

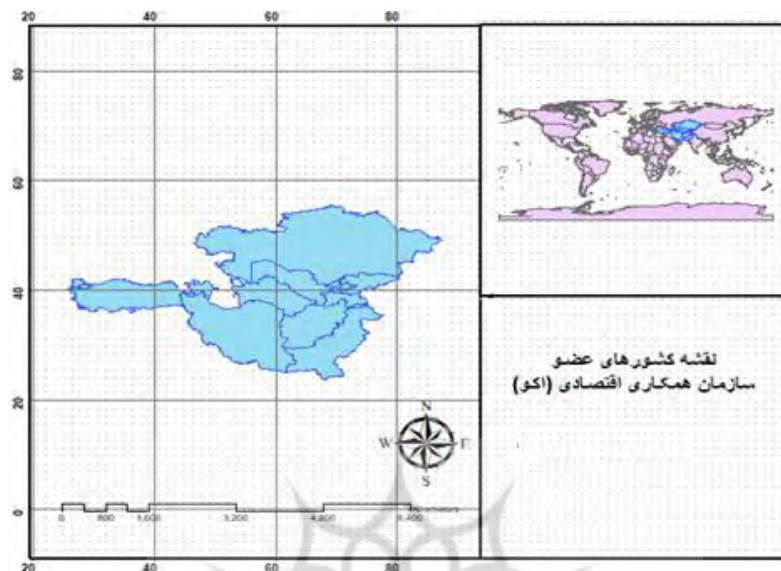
محیط‌شناسی نوشتار

سازمان همکاری اقتصادی^۱، یک سازمان اقتصادی منطقه‌ای است که سه کشور ایران، پاکستان و ترکیه در سال ۱۹۶۴ آن را پایه‌ریزی کردند. این سازمان در ابتدا با نام آرسی‌دی^۲ که نام اختصاری سازمان همکاری عمران منطقه‌ای است، آغاز به کار کرد. پس از انقلاب ایران، فعالیت سازمان در ایران با وقفه مواجه شد و در سال ۱۹۸۵ با نام «اکو» فعالیت خود را از سر گرفت (Yazdani and Others, 2008: 47). در سال ۱۹۹۳ کشورهای افغانستان، جمهوری آذربایجان، قزاقستان، ترکمنستان، قرقیزستان، ازبکستان و تاجیکستان نیز به سازمان اکو پیوستند. این سازمان اکنون با ده عضو، ۴۷۵/۴۶۰/۳۵۰ نفر جمعیت و ۷/۹۴۹/۱۳۳ کیلومتر مربع وسعت دارد. بنابر اساسنامه، سازمان اکو برای بهبود شرایط توسعه اقتصادی پایدار کشورهای عضو و حذف تدریجی موانع تجاری در این منطقه فعالیت دارد. تهران مقر اصلی آن است (Farmahini Farahani, 2010: 17).

یافته‌های نوشتار

در ارتباط با یافته‌های نوشتار ۱۲۷ شاخص استخراج شده از داده‌های آماری کشورهای مربوطه به سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ بررسی و داده‌های آماری آن استخراج شد که نتیجه نهایی در جدول ۲ آمده است.

1. Economic Cooperation Organization (ECO)
2. Regional Cooperation Development

نقشه ۱. کشورهای عضو سازمان اکو

Source: Authors.

جدول ۲. جمع کل امتیازهای تمامی عامل‌ها

نام کشورها عامل‌ها	جمهوری آذربایجان	افغانستان	قرقیزستان	پاکستان	ازبکستان	تاجیکستان	ترکیه	ترکمنستان	قزاقستان	ایران
سرزمینی	۱۸۲/۶۷	۱۳۷/۴۶	۸۹/۷۹	۵۱۴/۱۷	۱۸۴/۵۳	۷۲/۳۵	۱۵۳۸/۷۸	۱۵/۳۵	۴۱۲/۸۷	۹۷۳/۸۴
اقتصادی	۱۹۹/۰۹	۱۳۳/۱۸	۱۰۹/۵۳۸	۲۳۲	۲۴۵/۲۳	۱۲۹/۳۲۳	۵۱۷/۳۶	۲۰۷/۴۸	۴۲۱/۴	۶۶۸/۰۹
اجتماعی فرهنگی	۳۶۹/۷۶	۳۶۶/۷۴	۴۲۶/۲۴	۳۹۳/۳۲	۳۵۷/۲	۳۲۷/۹۹	۴۶۴/۹۶	۲۹۴/۶۱	۳۳۳/۹۶	۳۴۴/۳۴
نظامی	۱۲۸/۶۳	۱۲۶/۱۲	۲۱/۰۶	۵۳۵/۳۵	۹۷/۴۳	۱۴/۲۱	۷۹۲/۷۱	۱۰/۱/۱۸	۱۷۶/۴	۶۶۳/۱۵
علمی	۸۷/۱۱	۸/۷	۱۷/۴۲	۷۶/۴۶	۵۰/۲۴	۱۸/۵۵	۱۰۲/۱۴	۷/۲۹	۵۶/۱	۱۷۴/۸
سیاسی	۸۹/۶۱	۸۴/۶۷	۸۰/۹۵	۱۰۰/۱۴	۷۷/۲۲	۷۸/۷۳	۱۴۸/۰۳	۱۱۶/۸۸	۱۱۸/۸۷	۹۸/۸۹
جمع	۱۰۵۶/۸۷	۸۵۵/۹۷	۷۴۴/۹۹۸	۱۸۵۱/۴۴	۱۰۱۱/۸۵	۶۱۴/۱۵۳	۳۵۶۳/۹۸	۷۴۲/۷۸	۱۵۱۹/۶	۲۹۲۳/۱۱

Sources: **BWC** (2016), **CIA** (2016), **FAO** (2016) (a), **FAO** (2016) (b), **Freedom House** (2016), **GFP** (2016), **Global Security** (2016), **IMF** (2016), **IISS** (2016), **ILO** (2016), **ITU** (2016), **Knoema** (2015), **Nation Master** (2016), **Penn State World Campus** (2016), **Photius** (2016), **Population Institute** (2016), **MFA of IRI** (2017), **MHME of IRI** (2017), **The Ministry of Interior of Azerbaijan** (2016), **The Ministry of Interior of IRI** (2017), **MSY of IRI** (2016), **UN Data** (2016), **UNDP** (2016), **UNIC** (2017), **UNAIDS** (2016), **UNFCCC** (2016), **UNHCR** (2016), (2017), **USDT** (2016), **WBG** (a), (b) (2016), **WHO** (2016), **WIPO** (2016), **Worldometers** (2016), **Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization of Iran** (2016).

جدول ۳. جمع امتیازهای نهایی عامل‌های شش‌گانه با کسر نمره‌های منفی

نام کشورها عامل‌ها	جمهوری آذربایجان	افغانستان	قرقیزستان	پاکستان	ازبکستان	تاجیکستان	ترکیه	ترکمنستان	قزاقستان	ایران
سرزمینی	۱۸۰/۶۷	۱۳۵/۴۶	۸۷/۷۹	۵۱۳/۱۷	۱۸۲/۵۳	۷۷/۳۵	۱۵۳۸/۷۸	۱۳/۳۵	۴۱۵/۸۷	۹۷۳/۸۴
قتصادی	۱۷۴/۴۲	۱۰۲/۰۴	۷۹/۱۲۸	۲۰۰/۳۱	۲۱۹/۰۳	۱۱۴/۴۴۳	۴۴۰/۸	۱۷۸/۱۷	۳۷۳/۷۵	۶۴۶/۱۸
اجتماعی فرهنگی	۳۲۷/۴	۲۴۸/۲۵	۲۶۹/۶۳	۳۱۶/۶۴	۲۸۲/۲۶	۲۵۹/۳۵	۳۴۸/۹۲	۲۳۴/۱۳	۲۷۳/۱۷	۲۸۷/۱۴
نظامی	۱۲۸/۶۳	۱۲۶/۱۲	۲۱/۶۰	۵۳۵/۳۵	۹۷/۴۳	۱۴/۱۲	۷۲۹/۷۱	۱۰۱/۱۸	۱۷۶/۴	۶۶۳/۱۵
علمی	۸۷/۱۱	۷/۸	۱۷/۴۲	۷۶/۴۶	۵۰/۲۴	۱۸/۵۵	۱۰۲/۱۴	۷/۲۹	۵۶/۱	۱۷۴/۸
سیاسی	۸۶/۶۱	۸۳/۶۷	۷۸/۹۵	۱۰۰/۱۴	۷۶/۲۲	۷۷/۷۳	۱۴۸/۰۳	۱۱۶/۸۸	۱۱۸/۸۷	۹۴/۸۹
جمع	۹۸۴/۸۴	۷۰۷/۳۵	۵۸۰/۹۸۷	۱۷۴۲/۰۷	۹۰۷/۷۱	۵۶۱/۶۳۳	۳۳۷۱/۳۸	۷۷۳	۱۴۱۴/۱۶	۲۸۳۱

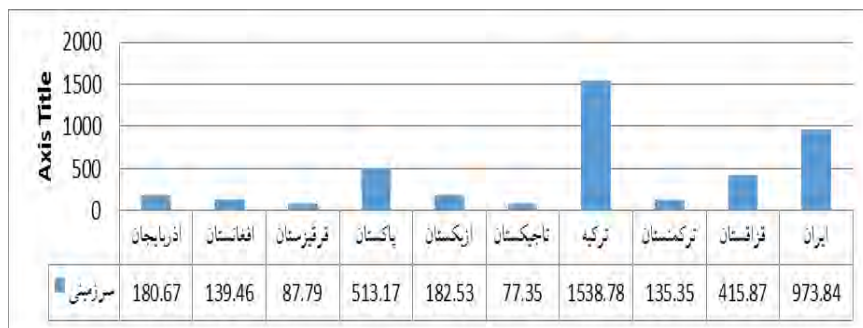
Sources: BWC (2016), CIA (2016), FAO (2016) (a), FAO (2016) (b), Freedom House (2016), GFP (2016), Global Security (2016), IMF (2016), IISS (2016), ILO (2016), ITU (2016), Knoema (2015), Nation Master (2016), Penn State World Campus (2016), Photius (2016), Population Institute (2016), MFA of IRI (2017), MHME of IRI (2017), The Ministry of Interior of Azerbaijan (2016), The Ministry of Interior of IRI (2017), MSY of IRI (2016), UN Data (2016), UNDP (2016), UNIC (2017), UNAIDS (2016), UNFCCC (2016), UNHCR (2016), (2017), USDT (2016), WBG (a), (b) (2016), WHO (2016), WIPO (2016), Worldometers (2016), Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization of Iran (2016).

جدول ۴. جمع امتیازهای منفی کشورها در عامل‌های شش‌گانه

نام کشورها عامل‌ها	جمهوری آذربایجان	افغانستان	قرقیزستان	پاکستان	ازبکستان	تاجیکستان	ترکیه	ترکمنستان	قزاقستان	ایران
اجتماعی فرهنگی	-۴۲/۳۶	-۱۱۸/۴۹	-۱۲۹/۶۱	-۷۶/۶۸	-۷۴/۹۴	-۶۸/۶۴	-۱۱۶/۰۴	-۶۰/۴۸	-۶۰/۷۹	-۶۶/۲
قتصادی	-۲۴/۶۷	-۳۱/۱۴	-۳۰/۴۱	-۳۱/۶۹	-۲۶/۲	-۱۴/۸۸	-۷۶/۵۶	-۲۹/۳	-۴۷/۶۵	-۲۱/۹۱
سرزمینی	-۲	-۲	-۲	-۱	-۲	-۲	۰	-۲	-۲	۰
سیاسی	-۳	-۱	-۲	۰	-۱	-۱	۰	۰	۰	-۴
نظامی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
علمی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
جمع	-۷۲/۰۳	-۱۵۲/۶۳	-۱۶۴/۰۲	-۱۰۹/۳۷	-۱۰۴/۱۴	-۸۶/۵۲	-۱۹۲/۶	-۹۱/۷۸	-۱۱۰/۴۴	-۹۲/۱۱

Sources: BWC (2016), CIA (2016), FAO (2016) (a), FAO (2016) (b), Freedom House (2016), GFP (2016), Global Security (2016), IMF (2016), IISS (2016), ILO (2016), ITU (2016), Knoema (2015), Nation Master (2016), Penn State World Campus (2016), Photius (2016), Population Institute (2016), MFA of IRI (2017), MHME of IRI (2017), The Ministry of Interior of Azerbaijan (2016), The Ministry of Interior of IRI (2017), MSY of IRI (2016), UN Data (2016), UNDP (2016), UNIC (2017), UNAIDS (2016), UNFCCC (2016), UNHCR (2016), (2017), USDT (2016), WBG (a), (b) (2016), WHO (2016), WIPO (2016), Worldometers (2016), Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization of Iran (2016).

نمودار ۱. جمع امتیازهای مثبت عامل سرزمینی

Source: Authors.

با توجه به امتیازهای به دست آمده چند مورد در این عامل روشن می‌شود: ۱. ترکیه توانسته است به بهترین شکل از مزیت‌های سرزمینی خود در راستای افزایش اعتبار وزن ژئوپلیتیکی خود بهره‌بردار؛ ۲. ایران با وجودی که رتبه دوم را به دست آورده است؛ اما در امتیازها با ترکیه اختلاف زیادی دارد. با توجه به اینکه ایران مزیت‌های سرزمینی بسیار بالایی در مقایسه با ترکیه دارد؛ اما در شکوفایی آن‌ها موفق نبوده است؛ ۳. کشورهای اول تا سوم، کشورهای هستند که در خشکی محصور نیستند و به دریاهای آزاد دسترسی دارند؛ ۴. وسعت سرزمینی تأثیر چندانی در افزایش اعتبار ژئوپلیتیکی از منظر سرزمینی ندارد؛ ولی عامل مهمی برآورد می‌شود. چراکه قزاقستان با وجود وسعت زیاد، رتبه چهارم را به دست آورده است؛ ۵. کشورهای خشکی محصور بوده‌اند ناخواسته منزوی شده‌اند. همین موضوع در پیشرفت نکردن آن‌ها تأثیرگذار بوده است؛ ۶. فاصله امتیازی کشورهای رتبه اول تا چهارم بسیار زیاد است و اگر دامنه تعداد کشورها در تعیین وزن ژئوپلیتیکی افزایش پیدا کند رتبه آن‌ها بسیار تنزل پیدا می‌کند؛ ۷. تعداد کشورهای زیر امتیاز ۲۰۰ بسیار زیاد است که این مسئله با منزوی شدن آن‌ها رابطه مستقیم دارد.

نمودار ۲. جمع امتیازهای مثبت عامل اقتصادی

Source: Authors.

با توجه به موارد بیان شده چند عامل در میزان امتیازهای به دست آمده در عامل اقتصادی روشن است: ۱. ایران با اینکه رتبه اول را به دست آورده است بیشتر این امتیازها به دلیل خام‌فروشی مواد نفتی و معدنی و دسترسی به خلیج فارس و دریا بوده است. این امتیازها نشانگر قدرت ملی است؛ اما خام‌فروشی در بلندمدت یک ضعف برآورد می‌شود؛ ۲. بیشتر امتیازهای ترکیه از درآمدهای غیرنفتی و بهره‌گیری از مزیت‌های سرزمینی و انسانی و مدیریت منابع بوده است؛ ۳. افغانستان کشوری ضعیف و محصور در خشکی است و توانایی خام‌فروشی منابع را ندارد. کشوری جنگ‌زده و ناامن است. با وجود این، در این عامل در حال رشد است؛ ۴. دیگر کشورهای عضو اکو به غیر از پاکستان با اینکه همگی تولیدکننده نفت هستند؛ اما به دلیل محصوربودن در خشکی و مشکلات ناشی از فروش نفت و گاز در حالی که نسبت به ایران و ترکیه جمعیت کمتری دارند، پایین‌ترین امتیازها را دارند. این موضوع نشانگر تأثیر جبر جغرافیایی در تولید ثروت ملی است؛ ۵. پاکستان به اقیانوس هند دسترسی دارد و مزیت‌های سرزمینی بسیار دارد؛ اما نداشتن مدیریت در امور اقتصادی سبب شده است باوجود مزیت‌هایی که دارد در این عامل ضعیف باشد.

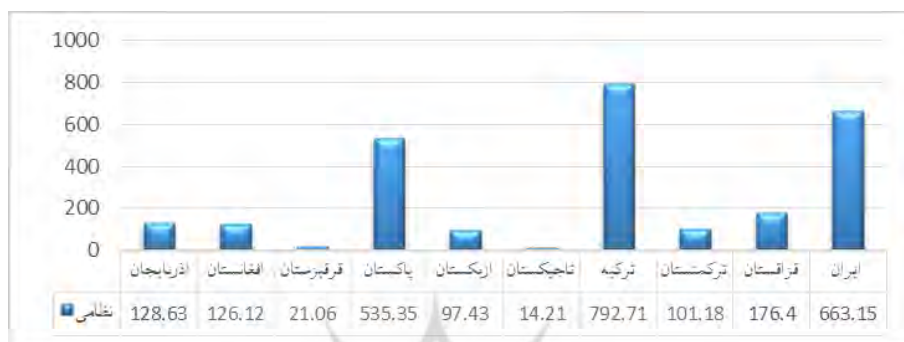

نمودار ۳. جمع امتیازهای مثبت عامل اجتماعی - فرهنگی

Source: Authors.

عامل اجتماعی - فرهنگی نشانگر میزان مدیریت و بهبود نیروی انسانی به‌عنوان پایه و اساس یک کشور است. بر این مبنا این نکته‌ها شایان توجه است: ۱. ترکیه در این موضوع نتایج بسیار خوبی داشته است. سپس جمهوری آذربایجان و پاکستان باوجودی که مزیت‌هایی چون ایران ندارند در بهبود نیروی انسانی نتایج مناسبی را به دست آورده‌اند. این مسئله نشان می‌دهد که این کشورها عامل اجتماعی - فرهنگی را به‌عنوان بنیاد اصلی کشور دانسته‌اند و در ارتقا آن کوشا بوده‌اند؛ ۲. ایران رتبه چهارم را به‌شکل مشترک با ازبکستان و قزاقستان به دست آورده است؛ اما این نشان‌دهنده عملکرد ضعیف ایران در این عامل است. نداشتن مدیریت در امور مربوط به این عامل سبب تنزل ایران شده است. از سوی نشانگر این است که ایران به

نیروی انسانی و بهبود آن به چشم عنصر اصلی قدرت ملی نگاه نکرده و در بهبود وضع زندگی مردم کوتاهی کرده است؛ ۳. افغانستان با وجودی که از سطح یک کشور تنزل پیدا کرده و در حد یک امارت است؛ اما در امتیاز با ایران اختلاف اندکی دارد. این موضوع تلاش این کشور برای ارتقا خود را نشان می‌دهد.

نمودار ۴. جمع امتیازهای مثبت عامل نظامی

Source: Authors.

با توجه به نمودار ۴ چند نکته شایان توجه است: ۱. بیشتر امتیازها در عامل نظامی رتبه‌های اول تا سوم یعنی ترکیه، ایران و پاکستان به دلیل دسترسی به دریا بوده است؛ ۲. از امتیازها مشخص است که ترکیه در تلاش برای افزایش و بهبود توان نظامی خود و رهبری در منطقه است؛ ۳. ایران با توجه به موقعیت و جنگ‌ها و تهدیدهایی که داشته در تلاش برای ارتقا خود در قدرت نظامی است و افزایش توان نظامی را از بنیادهای اصلی کشور می‌داند؛ ۴. پاکستان به دلیل همسایگی با کشوری قدرتمند و اختلاف‌ها بر سر کشمیر، خود را به افزایش توان نظامی ملزم می‌داند؛ ۵. جمهوری آذربایجان به دلیل انزوای ادراکی که نتیجه ترس از ایران و ترکیه و روسیه است و از سویی اختلاف‌هایی که بر سر قره‌باغ با ارمنستان دارد در حال افزایش توان نظامی خود است؛ اما در این امر به توان درخورتوجهی نرسیده است. عمده دلیل آن هم علاوه بر انزوای ادراکی به دلیل محصوربودن در خشکی است؛ ۶. افغانستان به دلیل ناآرامی‌ها و جنگ‌های داخلی و حملات خارجی که به آن شده در حال تلاش برای افزایش توان خود است؛ ۷. قزاقستان کشور آرامی است؛ اما به این دلیل که قلمرو سنتی روسیه محسوب می‌شود در حال ارتقای توان نظامی خود است. البته بیشتر دلیل آن خواست روسیه است نه خواست خود کشور قزاقستان. روسیه، قزاقستان را به‌عنوان سدی برای جلوگیری از گسترش چین و به‌عنوان وزنه‌ای متعادل‌کننده در بین کشورهای پیرامون خود می‌داند.

نمودار ۵. جمع امتیازهای مثبت عامل علمی

Source: Authors.

دلایل امتیازهای کشورهای در عامل علمی: ۱. ایران رتبه اول را به دست آورده است. دلیل امتیاز بالای آن تولید مقاله‌های آی‌اس‌ای است که خود تولید علم محسوب می‌شود؛ اما از نوع تولید خام چراکه تولید به همراه عملی کردن آن علم یک تولید کامل محسوب می‌شود. این موضوع نشانگر رشد بالا در صنعت و اقتصاد غیرنفتی است که ایران ندارد؛ ۲. ترکیه رتبه دوم را به دست آورده است که دلیل آن بیشتر در تأثیر نفوذ اینترنت است. سپس تولید مقاله که این هم جزو تولید واقعی علم نیست؛ ۳. پاکستان، جمهوری آذربایجان، قزاقستان و ازبکستان امتیازهای بیشتری در تأثیر نفوذ اینترنت و سرانه منابع دیجیتال دارند؛ ۴. تاجیکستان، ترکمنستان، افغانستان، تاجیکستان در هیچ‌یک از متغیرها موفق عمل نکرده‌اند و در این عامل جز ضعیف‌ترین‌ها محسوب می‌شوند.

نمودار ۶. جمع امتیازهای مثبت عامل سیاسی

Source: Authors.

عامل سیاسی در سنجش قدرت ملی کشورها بسیار مهم است؛ زیرا که سیاست بنیاد اصلی روابط، منافع و تنش‌ها در جهان است و کشوری که در این عامل قوی باشد در جهان حرفی

برای گفتن دارد و می‌تواند از این راه از حق خود دفاع کند. در اینجا چند نکته شایان توجه است:

۱. ترکیه رتبه اول را در عامل سیاسی به‌دست آورده است. البته ترکیه کشوری است با بیشترین تعداد کودتا در بین کشورهای عضو اگو که این مسئله نشانگر ضعف در ثبات سیاسی است؛ اما با مدیریت و بهبود دیگر متغیرهای سیاسی توانسته است در این عامل بالاترین نمره را به‌دست آورد؛ ۲. قزاقستان و ترکمنستان کشورهایی هستند که در عامل‌های دیگر جزو کشورهای ضعیف بوده‌اند؛ اما در عامل سیاسی امتیازهای درخور توجهی دارند که نشان می‌دهد این کشورها توجه و تلاش بسیاری در بهبود و ارتقا و مدیریت متغیرهای سیاسی داشته‌اند؛ ۳. ایران و پاکستان در یک گروه قرار می‌گیرند و به‌شکل مشترک رتبه سوم را به‌دست می‌آورند. با وجود این، کشوری چون پاکستان که از مراکز اصلی تروریسم و از کشورهای ناامن جهان است، امتیازش در متغیر سیاسی از ایران بیشتر است. کشوری با بیشترین عملیات تروریستی، کشوری ناامن، کشوری که با هند در کشمکش است، توانسته متغیرهای سیاسی خود را به‌شکل مطلوب کنترل کند تا در بین کشورهای سازمان اگو تنزل چندانی پیدا نکند؛ اما ایران با نمره‌ای متوسط در عامل سیاسی بسیار ضعیف عمل کرده است. چون ایران برخلاف کشورهای ضعیف‌تری مانند افغانستان برنامه و چشم‌اندازی را برای خود ترسیم کرده است که یکی از بنیادهای اصلی رسیدن به آن، بنیاد سیاسی است و کشوری که با دنیا در حال مجادله است باید دست‌کم در این عامل بسیار قوی عمل کند تا بتواند به خواسته‌ها و چشم‌اندازهای خود برسد؛ ۴. کشورهایی مانند جمهوری آذربایجان و افغانستان در یک گروه قرار می‌گیرند. این نشانگر بهبود وضع افغانستان و تلاش افغانستان برای قوی شدن در عامل سیاسی است. از سوی دیگر نشان‌دهنده عملکرد بد جمهوری آذربایجان، تاجیکستان، ازبکستان و قرقیزستان است؛ زیرا این کشورها از ثبات امنیتی و منطقه‌ای بهتری نسبت به افغانستان جنگ‌زده برخوردار هستند.

نمودار ۷. جمع امتیازهای مثبت در تمامی عامل‌ها

Source: Authors.

با توجه به اینکه جمع امتیازهای مثبت کشورهای عضو اکو در عامل‌های شش‌گانه نشانگر قدرت ملی آن‌ها و وزن ژئوپلیتیکی و منزلت ژئوپلیتیکی آن‌ها در بین اعضا است، چند نکته لازم به ذکر است:

۱. ترکیه در حدود ۵ عامل بالاترین امتیاز را دارد. با توجه به اینکه ترکیه کشوری است که صادرات مواد نفتی ندارد، نشان می‌دهد که این کشور از بیشترین مزیت‌هایش برای بهبود جایگاه خود در نظام سازمانی و منطقه‌ای بهره‌برداری مفیدی کرده است و در مدیریت منابع و منافع خود بسیار خوب عمل کرده است؛ ۲. ایران در چهار عامل رتبه دوم و در یک عامل رتبه اول را به دست آورده است، چون بیشترین مزیت نسبت به دیگر کشورها را دارد، مزیت‌های سرزمینی مانند دسترسی به دریا، کنترل یکی از راهبردی‌ترین تنگه‌های دنیا، بیشترین منابع طبیعی، نفت و گاز و منابع معدنی دارد و نسبت به دیگر کشورهای عضو اکو نیروی انسانی کیفی دارد؛ در بین ده کشور رتبه دوم را به دست آورده است؛ ۳. پاکستان با تمام تلاش‌هایی که کرده است به دلیل کشمکش‌های منطقه‌ای و رقابت با هند امتیاز مناسبی را به دست نیاورده است؛ ۴. قزاقستان کشوری است که در تأثیر روسیه است. با این وجود در بیشتر عامل‌ها به دلیل مدیریت مناسب توانسته است موفقیت‌هایی را به دست آورد. مزیت‌های سرزمینی و جبر محیطی و جمعیت کم آن خود از عوامل بازدارنده برای این کشور در ارتقا قدرت ملی بوده است؛ ۵. جمهوری آذربایجان کشوری که در بین کشورهای اکو رتبه دوم را در صادرات و تولید نفت دارد؛ اما انزوای ادراکی این کشور نسبت به همسایگان و کشمکش بر سر قره‌باغ و محصوربودن در خشکی از عوامل بازدارنده این کشور است؛ ۶. ترکمنستان در عامل‌های شش‌گانه امتیازهای پایینی داشته است؛ اما ثبات در متغیرها سبب شده است که تا حدی امتیاز خوبی به دست آورد. با این وجود، عواملی چون محصوربودن در خشکی و نبود فضای مناسب در این کشور از ارتقای این کشور جلوگیری کرده است. این کشور بیشتر در تأثیر عوامل جغرافیایی بازدارنده بوده است؛ اما در سطح منطقه‌ای و سازمان اکو جایگاه مناسبی ندارد؛ ۷. با توجه به جمع نمره‌های افغانستان شاید این کشور در حد قدرتی محلی است و کشور ضعیفی تلقی شود که گرفتار مشکلات داخلی و جبر محیطی است؛ اما از امتیازهای این کشور مشخص است که تلاش‌های بسیار و مستمری برای بهبود جایگاه خود در نظام منطقه‌ای دارد؛ ۸. کشورهایی چون ازبکستان، تاجیکستان و قرقیزستان کشورهای کوچک و محاصره‌شده‌ای هستند که بیشتر درگیر جبر محیطی خود هستند و به راه‌های انتقالی کشورهای همسایه نیاز حیاتی دارند. همین جبر محیطی سبب جلوگیری از ارتقا و افزایش قدرت ملی آن‌ها شده است.

	ایران	قزاقستان	ترکمنستان	ترکیه	تاجیکستان	ازبکستان	پاکستان	قرقیزستان	افغانستان	اذربایجان
جمع	-92.11	-110.44	-91.78	-192.6	-86.52	-104.14	-109.37	-164.02	-152.63	-72.03
اجتماعی	-66.2	-60.79	-60.48	-116.04	-68.64	-74.94	-76.68	-129.61	-118.49	-42.36
اقتصادی	-21.91	-47.65	-29.3	-76.56	-14.88	-26.2	-31.69	-30.41	-31.14	-24.67
سرزمینی	0	-2	-2	0	-2	-2	-1	-2	-2	-2
سیاسی	-4	0	0	-5	-1	-1	0	-2	-1	-3

نمودار ۸. جمع امتیازهای منفی عامل‌های شش‌گانه کشورهای عضو اگو

Source: Authors.

نمودار جمع نمره‌های منفی کشورهای عضو اگو بدین ترتیب است: ترکیه با امتیاز ۱۹۲/۶- رتبه اول که بیشتر نمره‌های منفی این کشور در شاخص اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است که نشانگر عملکرد ضعیف در این شاخص‌ها به‌ویژه عامل اجتماعی - فرهنگی است. با وجود این، ترکیه در این متغیرها هم، نمره‌های بالایی به‌دست آورده است که نشان‌دهنده مدیریت مناسب این کشور است. این کشور به‌صورت همه‌جانبه همه متغیرها را کنترل نکرده و در بعضی متغیرها به‌ویژه متغیر اجتماعی - فرهنگی مدیریت مطلوبی نداشته است. رتبه دوم را قرقیزستان با امتیاز ۱۶۲/۰۲- به‌دست آورده است که بیشتر این امتیازهای منفی مربوط به متغیر اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی بوده است؛ ولی در بین کشورهای عضو سازمان در این متغیرها جایگاه مناسبی دارد که نشانگر عملکرد تک‌بعدی این کشور و توجه به چند متغیر پایه و غفلت از دیگر متغیرها است. رتبه سوم را افغانستان با امتیاز ۱۵۲/۶۳- دارد که مانند قرقیزستان بیشتر امتیاز منفی در عامل اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی است که عامل آن‌هم توجه به چند متغیر پایه و غفلت از دیگر متغیرها است. رتبه چهارم را قزاقستان با امتیاز ۱۱۰/۴۴- مانند کشورهای رتبه دوم و سوم توجه نکردن به تمامی متغیرهای در عامل اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی است. رتبه پنجم را ایران با امتیاز ۹۲/۱۱- و ترکمنستان با امتیاز ۹۱/۸۷- به‌دست آورده است. با وجودی که ایران در نمره‌های منفی حد وسط قرار دارد یعنی در کنترل متغیرهای منفی خوب عمل کرده است؛ اما در ارتقای دیگر متغیرها آن‌گونه که باید عملکرد مناسبی نداشته است. چراکه رقیب اصلی ایران در بین کشورهای عضو اگو ترکیه است. با وجودی که ترکیه بالاترین امتیاز منفی را دارد؛ اما در همان متغیرها بالاترین امتیاز مثبت را هم به‌دست آورده است که نشان‌دهنده عملکرد ضعیف ایران نسبت به رقیب منطقه‌ای خود است. از سویی کشوری چون ایران در امتیازهای منفی هم‌ردیف ترکمنستان است که یک کشور با قدرت سطح ملی ضعیف است. رتبه ششم تاجیکستان با امتیاز ۸۶/۵۲- و جمهوری

آذربایجان با امتیاز ۷۲/۰۳- با وجودی که این دو کشور در امتیازهای منفی خود کمترین امتیازها را در بین کشورهای عضو اکو به دست آورده‌اند که این امتیازهای منفی بیشتر در متغیرهای اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و سیاسی است؛ اما در امتیازهای مثبت این متغیرها هم عملکرد مناسبی نداشته‌اند.

نتیجه

در این نوشتار ۱۲۷ متغیر در قالب عامل‌های شش‌گانه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی - فرهنگی، سرزمینی، علمی و نظامی مؤثر در تعیین میزان قدرت ملی کشورها مورد سنجش قرار گرفته است. بر اساس نتایج به دست آمده، کشورهای عضو سازمان اکو به‌طور کلی در چهار سطح قدرت قابل تشخیص هستند:

۱. قدرت با برد منطقه‌ای: ایران و ترکیه؛
۲. قدرت‌های فرعی منطقه‌ای: قزاقستان و پاکستان؛
۳. کشورهای دارای قدرت با برد ملی: جمهوری آذربایجان، افغانستان، ازبکستان و ترکمنستان؛
۴. قدرت‌های ملی ضعیف‌شده که در سطح ملی، قدرت کنترل کامل ندارند: تاجیکستان و قرقیزستان؛

بنابر نتایج به دست آمده دلایل قرار گرفتن کشورها در سلسله‌مراتب قدرت سازمان: امتیازهای بالای ترکیه و ایران در عامل سرزمینی بدین شرح است: ایران به دلیل شرایط طبیعی و ظرفیت‌های ناشی از آن، در این عامل امتیاز بالا به دست آورده و ترکیه به دلیل شکوفایی مزیت‌های سرزمینی خود در این رتبه قرار گرفته است. در عامل اقتصادی ایران به دلیل خام‌فروشی امتیاز بالا دارد. ترکیه به دلیل ظرفیت‌های اقتصادی خود امتیاز بالاتری را به دست

آورده است. در عامل نظامی، ایران و ترکیه به دلیل موقعیت راهبردی خود به اجبار توان نظامی خود را بالا برده‌اند. در عامل علمی نیز هر دو کشور در پیشرفت علمی سیر صعودی داشته‌اند. عوامل ذکر شده از دلایل اصلی امتیازهای بالای هر دو کشور است که آن‌ها را در رأس هرم قدرت سازمان قرار داده است. اختلاف در امتیازهای ترکیه با ایران ناشی از این مسئله است که ترکیه در پیشرفت و ارتقا سطح عامل اجتماعی - فرهنگی خود امتیازهای بیشتری را به دست آورده است. این مسئله ناشی از تلاش‌های این کشور در این حوزه است.

از دلایل قرارگرفتن دو کشور پاکستان و قزاقستان در یک سطح، امتیازهای دو کشور در عامل‌های سرزمینی، اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی، نظامی و سیاسی است. هر دو کشور با اختلاف کمی در این عامل‌ها نسبت به هم پیشرفت داشته‌اند. از دلایل آن‌ها می‌توان رقابت پاکستان با هند و در ارتباط با قزاقستان، نیازهای روسیه به این کشور را می‌توان بیان کرد. کشورهای رتبه سوم قدرت در ساختار منطقه‌ای به دست آمده در مدل، نشان می‌دهد که افغانستان رشد شایان توجهی را در بسیاری از شاخص‌ها به دست آورده است. از دلایل رکود جمهوری آذربایجان، ترکمنستان و ازبکستان علاوه بر محصوربودن در خشکی احساس انزوای ترکیبی آن‌ها به دلیل مجاورت با ایران و روسیه و شباهت در نوع تولیدهای آن‌ها با یکدیگر و همسایگان آن‌ها و شرایط جغرافیایی آن‌ها که شامل کویری بودن و جمعیت کم و رشد اقتصادی نکردن آن‌ها است. جمع این عوامل سبب قرارگرفتن آن‌ها در یک ردیف و فساد اداری و نداشتن نیروی دریایی است؛ اما نکته شایان توجه در این گروه مربوط به افغانستان است که با وجود تمامی مشکلات، این کشور رشد بالقوه‌ای نسبت به دیگران داشته است. دلیل آن را این عوامل می‌توان بیان کرد: ایجاد رابطه قوی سیاسی و اقتصادی با ایران، کمک‌های سازمان ملل و سیاست‌های به کارگرفته شده از سوی آمریکا برای پیشرفت این کشور، ایجاد ثبات برای تأمین امنیت پایگاه‌های خود و نفوذ و تسلط بیشتر بر آن کشور به عنوان اهرم فشار.

در انتهای هرم قدرت دو کشور تاجیکستان و قرقیزستان قرار دارند که از دلایل عقب‌ماندگی و ضعف قدرت آن‌ها محصوربودن بین همسایگانی است که چالش‌های زیادی دارند و شرایط اقلیمی و سرزمینی آن‌ها تشابه در تولیدات، رقابت‌های قومی و سیاسی داخلی و در سطح همسایگی، فساد اداری و ضعف مدیریتی و نداشتن توان نظامی بالقوه است. پس از بررسی جایگاه وزن ژئوپلیتیکی کشورها بر اساس مجموع عوامل شش‌گانه مشخص شد که ایران با به دست آوردن امتیاز ۲۸۳۱ از نظر میزان قدرت ملی در میان ده کشور عضو سازمان اگو رتبه دوم را به دست آورده است. بر اساس نتایج به دست آمده مشخص شد که ایران در بین کشورهای عضو سازمان در جایگاه مناسبی قرار ندارد؛ در صورتی که این کشورها جزو قلمرو سنتی ایران محسوب می‌شوند؛ برعکس ترکیه با اینکه فقط از نظر زبانی با برخی از این کشورها اشتراک‌هایی دارد، بیشتر تأثیرگذار است.

References

A) English

1. **Better World Campaign** (2016), Available at: <https://betterworldcampaign.org/wpcontent/uploads/2016/02/BWC-Briefing-Book-2016.pdf>, (Accessed on: 2/8/2016).
2. **Central Intelligence Agency USA (CIA)** (2016), Available at: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>, (Accessed on: 5/8/2016).
3. **Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization of Iran** (2016), Incoming and Outbound Tourism Statistics , Available at: <http://www.ichto.ir>, (Accessed on: 1/9/2016).
4. **Food and Agriculture Organization of the United Nations** (2016) (a), Available at: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>, (Accessed on: 29/5/2016).
5. **Food and Agriculture Organization of the United Nations** (2016) (b), Dataset Information: Methodology and Quality Information , Available at: http://fenixservices.fao.org/faostat/static/documents/RFN/RFN_EN_Country_Notes.pdf, (Accessed on: 13/7/2016).
6. **Freedom House** (2016), Anxious Dictators, Wavering Democracies: Global Freedom under Pressure , Available at: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2016>, (Accessed on: 7/7/2016).
7. **GFP** (2016), Military Power Comparison Results for the Nations Available at: https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id, (Accessed on: 2/8/2016).
8. **Global Security** (2016), Total Data about Security , Available at: <https://www.globalsecurity.org/military/world/centralasia/index.html>, (Accessed on: 6/7/2016).
9. **IMF** (2016), Global Innovation Index 2016 Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/02/weodata/index.aspx>, (Accessed on: 27/8/2016).
10. **International Institute for Strategic Studies (IISS)** (2016), Available at: <https://www.iiss.org/en/iiss%20voices/blogsections/iiss-voices-2016-2623/february-704f/assessing-iran-ballistic-missiles-6cca>, (Accessed on: 20/7/2016).
11. **International Labour Organization (ILO)** (2016), Maps and Charts , Available at: http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/multimedia/maps-and-charts/WCMS_607273/lang--en/index.htm, (Accessed on: 14/7/2016).
12. **International Telecommunication Union** (2016), Available at: http://www.itu.int/opb/pubnotices_pop.aspx?lang=e&folder=/dms_pages/itu-r/opb/reg/R-REG-RR-2016, (Accessed on: 6/8/2016).
13. **Knoema** (2015), Available at: <https://knoema.com/FAOASTIAT2015/asti-researchers-by-agency-type-2015>, (Accessed on: 20/12/2015).

14. **Nation Master** (2016), Compare Countries on just about Anything Available at: <http://www.nationmaster.com./country-info/profiles>, (Accessed on: 13/7/2016).
15. **Penn State World Campus** (2016), A World of Possibilities Available at: <https://www.worldcampus.psu.edu/military/military-partnerships>, (Accessed on: 5/7/2016).
16. **Photius** (2016), Total Population by Country, 1950, 2000, 2015, 2025, 2050 (Medium-Fertility Variant) , Available at: https://photius.com/rankings/world2050_rank.html, (Accessed on: 7/7/2016).
17. **Population Institute** (2016), Available at: <https://www.populationinstitute.org/resources/factsheets/>, (Accessed on: 6/8/2016).
18. **The Ministry of Foreign Affairs of Islamic Republic of Iran** (2017), Available at: <http://en.mfa.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=3&fkeyid=&siteid=3&pageid=2132>, (Accessed on: 16/8/2017).
19. **The Ministry of Health and Medical Education of Islamic Republic of Iran** (2017), Available at: <http://www.behdasht.gov.ir/uploads/eghdamat.pdf>, (Accessed on: 5/7/2017).
20. **The Ministry of Interior of Azerbaijan** (2016), Available at: <https://www.stat.gov.az/news/macroeconomy.php?page=1>, (Accessed on: 2/8/2016).
21. **The Ministry of Interior of Islamic Republic of Iran** (2017), Available at: <https://www.moi.ir/Portal/home/?29392>, (Accessed on: 5/7/2017).
22. **The Ministry of Sport and Youth of Islamic Republic of Iran** (2016), Available at: https://msy.gov.ir/general_content/721217-Sport.html?t=General-content (Accessed on: 3/7/2016).
23. **UN Data** (2016), Available at: <http://data.un.org/Data.aspx?d=LABORSTA&f=tableCode%3a7C>, (Accessed on: 12/7/2016).
24. **UN Development Programme** (2016), Human Development Index (HDI) , Available at: <http://hdr.undp.org/en/indicators/137506>, (Accessed on: 8/7/2016).
25. **United Nations Information Centre** (2017), Available at: http://unic.ir.org/index.php?option=com_content&view=article&id=19&Itemid=135&lang=en, (Accessed on: 4/7/2017).
26. **UNAIDS** (2016), UNAIDS Data ,Available at: http://www.unaids.org/en/resources/documents/2018/infection_testing_algorithm, (Accessed on: 17/7/2016).
27. **UNFCCC** (2016), Detailed data by Party - GHG Data ,Available at: http://di.unfccc.int/detailed_data_by_party, (Accessed on: 8/7/2016).

28. **UNHCR** (2016), Population Statistics - Data - Overview ,Available at: http://popstats.unhcr.org/en/overview#_ga=2.30712255.1682042841.1520199542-940572294.1520199542, (Accessed on: 3/8/2016).
29. **UNHCR** (2017), Available at: <http://unhcr.org/ir/fa/news/11574>, (Accessed on: 17/7/2017).
30. **U.S. Department of the Treasury** (2016), Available at: <https://www.treasury.gov/resource-center/data-chart-center/tic/Pages/index.aspx>, (Accessed on: 28/8/2016).
31. **World Bank Group** (2016) (a), Data Bank, World Bank ,Available at: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=AFG#>, (Accessed on: 5/8/2016).
32. **World Bank Group** (2016) (b), World Bank Data Catalog ,Available at: [https://datacatalog.worldbank.org/search?sort_by=field_modified_date&search_api_views_fulltext_op=AND&sort_order=DESC&f\[0\]=field_wbddh_country:35](https://datacatalog.worldbank.org/search?sort_by=field_modified_date&search_api_views_fulltext_op=AND&sort_order=DESC&f[0]=field_wbddh_country:35) , (Accessed on: 5/7/2016).
33. **World Health Organization (WHO)** (2016), Available at: <http://apps.who.int/gho/data/node.main.GDO01?lang=en>, (Accessed on: 6/8/2016).
34. **World Intellectual Property Organization (WIPO)** (2016), Available at: <http://www.wipo.int/wipolex/en/profile.jsp?code=IR>, (Accessed on: 11/8/2016).
35. **Worldometers** (2016), World Population Forecast , Available at: <http://www.worldometers.info> (Accessed on: 25/8/2016).

B) Persian

1. Afshordi, Mohammad H. (2002), **Geopolitics of Caucasus and the Foreign Policy of the I. R. Iran**, Tehran: Islamic Revolutionary Guard Corps.
2. Azami, Hadi (2007), Geopolitical Weight and Regional Power System (Case Study: South West of Asia), **Geopolitic**, Vol. 2, Nos. 3-4, pp. 119-145.
3. Farmahini Farahani, Akram (2010), **Economic Cooperation Organization (ECO)**, Tehran: Iran Trade Development Organization.
4. Hafeznia, Mohammad R. (2013), **Principles and Concepts of Geopolitic**, Mashhad: Papeli.
5. Hafeznia, Mohammad R. and Others (2006), Designing of a Model for Measurement of National Power of the States **Geopolitic**, Vol. 2, No. 4, pp. 46-73.
6. Nabavi, Seyed A. (2009), **Philosophy of Power**, Tehran: SIDE.
7. Omid, Ali (2006), The Geopolitical Influence in the ECO Convergence ASEAN and Dynamics **Geopolitics**, Vol. 2, No. 3, pp. 157-122.
8. Vosoughi, Saeed and Others (2012), The Role of America and Russia in ECO Divergence **Political Research**, Vol. 1, No. 3, pp. 152-136.

9. Yazdani, Enayatollah and Others (2008), Cooperatives and Unions in the Central Asian Region: the View of the Governments of the Region **Central Asia and the Caucasus Studies**, Vol. 14, No. 61, pp. 39-64.
10. Zarghani, Seyed H. (2010), Critical Analysis of Models of Measurement of National Power **Geopolitic**, Vol. 6, No. 17, pp. 149-180.
11. Zarghani, Seyed H. (2013), Measuring and Rating the National Power of Countries in the Islamic World **Political Sociology**, Vol. 1, No. 2, pp. 1-26.

